

Sipos Mária

URALONET: új eszköz a nyelvrokonság-tanításhoz

Az utóbbi két évtizedben nagyon sok olyan kiadvány és honlap vált elérhetővé, ahol az őstörténetben, az összehasonlító nyelvészetben, a régészetben stb. általánosan elfogadott eredmények helyett más múltat kínálnak a magyarság és a magyar nyelv számára. Ezek a kiadványok nézeteiket tudományos bizonyítékok nélkül, nagyon megnyerően tárják az olvasók elé. Ezzel az egyre jobban terjedő jelenséggel a tudományos ismeretterjesztés nehezen tudja felvenni a versenyt, ezért nem túlzás azt állítani, hogy megbízható ismereteket szinte csak a közoktatás tud mindenkihez eljuttatni. A tanulmány egy új digitális eszköz, az URALONET bemutatásával konkrét segítséget igyekszik nyújtani a középiskolai magyarórákon a nyelvrokonság témakörének újszerűbb, eredményesebb és tudományosan megalapozott oktatásához.

Mennyire eredményes a nyelvrokonság tanítása?

Megdöbbenítő képet rajzol Szegedi Zoltán kérdőíves kutatáson alapuló vizsgálata (Szegedi 2011), amely középiskolás és egyetemista korú diákok, valamint tanárok körében azt mérte fel, mennyire tartják meggyőzőnek a magyar nyelv eredetéről az iskolában közvetített tananyagot. Eredményeit látva komolyan kell venni a tetszetős, könnyen elérhető és teljesen kontrollálatlan honlapok, előadások, kiadványok hatását a közgondolkodásra, és érdemes összegezni, hogy milyen eszközök állhatnak rendelkezésre a hatékonyabb nyelvrokonság-oktatáshoz.

A jelenlegi helyzet

A nyelvrokonság tanítására mindössze 1–2 óra jut a tantervekben, de a tankönyveknek más okokból is nehéz dolguk van a nyelvrokonság felvázolásakor. Egyrészt hagyományosan tárgyalniuk kell a finnugrisztika kialakulását és a rokon nyelvet beszélő népek kultúráját is. E tradicionális kísérőtémák szelektálása, illetve elhagyása mellett másutt már elhangzottak érvek (Sipos–Várnai 2011). Másrészt a tankönyvek terjedelmi okokból csak néhány példát hozhatnak a szabályos hangmegfelelésekre, a jelentésváltozásokra és a nyelvhasználat más alapvető kérdéseire – noha az összehasonlító módszer lényege és meggyőző ereje éppen a felsorakoztatható példák nagy számában rejlene. Más szóval az összehasonlító nyelvészet módszertanát a jelenlegi lehetőségek mellett nem lehet sikeresen bemutatni.

Egy internetes adatbázis lehetőségei

A nyelvrokonság bizonyító anyagának bemutatására és a tananyag változatos feldolgozására ad módot az Uralonet elnevezésű internetes adatbázis, amely az uráli/finnugor összehasonlító nyelvészetnek az etimológia és a hangtörténet területén hozott minden eddigi eredményét magában foglalja. Alapja az uráli nyelvcsalád kikövetkeztetett szavait és a leánynyelvi adatokat is magában foglaló német nyelvű etimológiai szótár (Rédei 1984–1991), amely évtizedekkel ezelőtt jelent meg. Ez ma már legfeljebb egyetemi vagy nyelvészeti szakkönyvtárakban érhető el, és a szakmán kívüliek számára alig-alig használható. Ennek adatbázis-változatát azonban az MTA Nyelvtudományi Intézetének Finnugor és Nyelvtörténeti Osztályán úgy tervezték meg, hogy ne csak a szakma, hanem lehetőség szerint az érdeklődő nagyközönség számára is érhető és

használható legyen. A szócikkek lényeges részei magyarul is elérhetők, a magyar változatban is meglévő keresőfelület kerülni próbálja a szakszókat, a Sűgó pedig tömör magyarázatokkal igyekszik a felhasználók segítségére lenni. A diákok számítógépes és internetes jártasságát a középiskolai tanároknak nyilvánvalóan nem kell bemutatni.

Felmerül természetesen, hogy általában van-e lehetőség számítógép használatára a tanórákon. Mivel a tantermekben nem minden iskolában állnak rendelkezésre efféle eszközök, az adatbázisra építő feladatok többféle módszerrel és munkaformával használhatók: páros munkával, csoportmunkával, projektfeladatokként, egyénileg megoldandó házi feladatként, fakultációs órákon, tehetséggondozás céljára stb.

Az uralonetes feladatok előnyei

Amikor a tömeges hangmegfelelések nagy számának meggyőző erejét akarjuk felhasználni, akkor sem várhatjuk el, hogy minden diák tucatjával küzdje át magát az uráli, finnugor vagy ugor etimológiákon. Az alábbi feladatok lényege éppen az, hogy minden diák ésszerű mennyiségű szóegyeztetéssel találkozzon, de ne csupán egy-két etimológiában lehessen ugyanarra a jelenségre rámutatni. Ha több diák jut hasonló eredményre egyéni munkája során, akkor ugyanazon a feladványon belül egy-egy választ számos más diáktárs tapasztalata is alátámasztja. Az egész anyagrész tárgyalása során így összesen nem 4-5 magyar szó eredetéről hallanak. Más szóval: a finnugor nyelvekből származó nyelvi adatokkal és a német nyelvű jelentésmegadásokkal egy-egy tanulónak nem kell sok etimológiában megküzdenie – a hasonló eredmények mégis többször megfogalmazódnak. Az adatbázis használatának más, nem elhanyagolható előnye is van. Amíg a tankönyvek elsősorban a hangmegfelelésekre és a jelentésváltozásokra koncentrálnak, az uráli eredetű szóanyag alapján több más lényeges nyelvi észrevételt is lehet tenni. Ez olyan tudást is jelent, amely nem tételeken betanulandó listák, definíciók, szabályok elsajátításával keletkezik, hanem a diák benyomást szerez az összehasonlító nyelvészet módszertanáról. Ez később megkönnyíti számára a tudománytalan nyelvrokonítási kísérletek önálló megítélését.

Egy-két példával megvilágítva: amikor egy-egy műkedvelő nyelvész a magyar és bármely másik nyelv rokonságát bizonyítandó „összehasonlító” szólistákat prezentálja, a hasonlóságok, illetve vélt egyezések első látásra igen vonzóknak tűnhetnek. A nyelvhasználat módszereibe betekintő diák azonban saját tapasztalatából tudni fogja, hogy két egymás mellé helyezett szóoszlop elégtelen arra, hogy a szavak rokonságát bizonyítsa. Készség szinten tudja majd, hogy mivel egy szónak hangalakja és jelentése is van, az összevetendő szavak között mindkettő viszonyát, azaz összesen kétszer két összetevő relációját kell tisztán látnia. Vagyis azonnal tudni fogja, hogy két hasonló szó egymás mellé állítása nem elegendő. Világos lesz számára, hogy nem elég például azt mondani: az X nyelv *dopa* szava ugyanaz, mint a magyar *dob*, hanem meg kell adni azt is, hogy a *dopa* mit jelent, sőt azt is, hogy a magyar *dob* szónak mi a jelentése – például, hogy az igei vagy a főnévi jelentésű *dob* szóval van-e dolgunk stb. Hiányolni fogja a többi példát, amelyekben az egyik nyelv szóbeljei *p*-je a másik nyelv ugyanilyen helyzetű *b*-jének felel meg – amelyek bizonyíthatnák, hogy szabályos hangmegfelelésről van szó, nem pedig pusztá ötletelésről.

Azt is nehézkes, száraz magyarázatok nélkül sajátíthatja el a diák, hogy az egyeztethető szótövek (a tő ezúttal etimológiai értelemben véve) nemcsak hangtanilag, hanem alaktanilag is módosulnak, és a szóhoz később járult toldalékokat minden esetben elkülöníti és lehetőség szerint azonosítja az összehasonlító nyelvész. A tankönyvek szövege – érthető módon – általában nem tér ki arra sem, hogy az uráli vagy finnugor alapnyelvre a nyelvészek ki tudják következtetni a rokon nyelvi megfelelők alapján a több ezer évvel ezelőtt létezett hangalakot és jelentést. Az adatbázisban a feladatmegoldások során ugyanakkor állandóan találkozni fognak a rekonstruált alapalakokkal, vagyis arról is benyomást szerezhetnek, hogy nagy tömegű adat alapján milyen rendszerszerű megállapításokat lehet tenni.

Feladatok

Az alábbiakban olyan feladatok következnek, amelyek a nyelvhasználat alapfogalmaihoz kapcsolódnak, de egyik tankönyvhöz sem kötődnek kimondottan. Mennyiségüknél fogva alkalmasak arra, hogy csoportban, párban, otthoni munkának kiadva meggyőző példaanyagot szolgáltatassanak a nyelvrokonság mibenlétének és a nyelvhasználat módszereinek a bemutatásához.

A feladatok a ♦ jel után következnek, a rájuk adható választ pedig a → jelöli. Helyenként az önállóan is használható feladatok közti összefüggés mellé is jelzés kerül – abban az esetben, ha több időre, felfedező kedvű diákokra, nagyobb érdeklődésre lehet számítani, vagy szakköri, fakultációs munkához van effélékre szükség.

A feladatok általában a szócikkek könnyen olvasható (vagyis nem mellékjeles karakterekkel írt) adataira vonatkoznak. (Azok a szavak sem kerülnek a gyakorlatok közé, ahol a hangok megfeleltetését az adott nyelvre jellemző későbbi, környezetfüggő szabályok bonyolítják, mint például a finn nyelv önálló életében lezajlott *-ti* > *-si* hangváltozás.)

Hangmegfelelések

A következő feladatok kettesével-hármasával összetartoznak. Külön-külön is feladhatók, hiszen minden esetben a szabályos hangmegfelelések bemutatása az elsődleges cél. A megoldásokat összevetve azonban bonyolultabb összefüggésekre is rá lehet mutatni, például arra, hogy a hangváltozások erősen függenek attól, hogy az adott hang a szónak mely részében (szó elején, két magánhangzó között) fordul elő, illetve hogy az előzmény hosszú volt-e vagy rövid.

k – h

♦ Figyeld meg, hogy milyen hanggal kezdődnek az alábbi szavak megadott megfelelői!

<i>hab</i>	finn, mordvin, komi
<i>had</i>	finn, mordvin
<i>háj</i>	finn, mordvin, cseremiszi, udmurt
<i>hal</i>	finn, mordvin, cseremiszi
<i>hal-</i>	finn, mordvin, cseremiszi
<i>háló</i>	finn, komi
<i>hol</i>	finn, mordvin, cseremiszi, udmurt

→ A magyar megfelelőikben szókezdeten ma *h* hang található, ha veláris, azaz mély magánhangzó követi, míg a többi uráli nyelvben *k*. (Az északi vogul és az északi osztjáki nyelvjárásban ugyancsak *h*-féle hang van, mint a magyarban. Ez utóbira azonban, mivel a vogulban és az osztjáki nyelvjárásban számos nyelvjárás van, legfeljebb akkor célszerű kitérni, ha kérdésként felmerül.)

k – k

♦ Figyeld meg, milyen hangok felelnek meg a következő szócikkekben a magyar szókezdő *k* hangnak a megjelölt nyelvekben! Állapítsd meg, milyen magánhangzó követi a szókezdő *k*-t!

<i>kel-</i>	mordvin, mari, udmurt, komi, hanti, manysi
-------------	--

<i>kő</i>	finn, észt, mordvin, mari, udmurt, komi, hanti, manysi
<i>kéz</i>	finn, észt, mordvin, mari, udmurt, komi, hanti, manysi
<i>ki?</i>	finn, észt, mordvin, mari, udmurt, komi, hanti, manysi

→ Ha a szókezdő *k*-t magas, azaz elől képzett magánhangzó követi, a magyar szavakban is *k* marad, ahogy a többi rokon nyelv megfelelő szavaiban – az előző feladat példáival ellentétben.

t – z

♦ Keresd ki az alábbi magyar szavakat tartalmazó szócikkeket! Figyeld meg, milyen hangot találsz a magyar *z* helyén a hanti/osztják nyelvben!

<i>ház</i>	mordvin, udmurt, komi, hanti
<i>kéz</i>	mordvin, udmurt, komi, hanti, manysi
<i>méz</i>	mordvin, udmurt, komi
<i>száz</i>	mordvin, udmurt, komi
<i>víz</i>	mordvin, udmurt, komi

→ A megjelölt rokon nyelvekben a magyar *t* megfelelői nem szókezdő helyzetben rendre: mordvin *d/d'* (az utóbbi a magyar *gy*-hez hasonló hangot jelöli), az udmurtban és a komiban eltűnt a *t* hang, a hantiban és a manysiban pedig *t*-t találunk.

♦ Állapítsd meg, mi volt az előzménye ennek a hangnak az uráli vagy a finnugor alapnyelvben!

→ A szó belsejében eredetileg – rövid! – *t* volt, amely a magyarban jellemzően *z*-vé vált, a többi nyelv szabályos megfelelői az előző feladatban vannak felsorolva.

t – t

♦ Keresd ki az alábbi magyar szavakat tartalmazó szócikkeket! Figyeld meg, milyen hangot találsz a magyar *t* helyén az obi-ugor nyelvekben!

<i>hat</i>	hanti, manysi
<i>öt</i>	hanti, manysi
<i>sötét</i>	manysi (az etimológiának nincs hanti tagja)
<i>hatol</i>	hanti (az etimológiának nincs manysi tagja)

→ A fenti szócikkek mindegyikében *t* felel meg a magyar *t*-nek az obi-ugor nyelvekben.

♦ Állapítsd meg, mi volt az előzménye ennek a hangnak az uráli vagy a finnugor alapnyelvben!

→ Az uráli/finnugor/ugor alapnyelvben a szó előzményében hosszú *tt* állt. Ilyenkor több rokon nyelvhez hasonlóan a magyarban csak rövidült – de nem vált *z*-vé, ahogy a rövid *t*-k esetében megfigyelhető volt.

mp – b

♦ Figyeld meg, hogy az obi-ugor megfelelőikben milyen hang áll a magyar *b* helyén!

hab hanti, manysi

eb hanti, manysi

→ A magyar *b*-nek megfelelő hang a hantiban – és más nyelvekben is – *mp* hangkapcsolat.

nt – d

♦ Figyeld meg, hogy a magyar szó hanti/osztják megfelelőiben milyen hang áll a *d* helyén!

had

lúd

→ A *d*-nek megfelelő hang a hantiban – és más nyelvekben is – az *nt* hangkapcsolat.

+ A fenti két megfeleléssel kapcsolatban esetlegesen fel lehet tenni azt a kérdést, hogy miben hasonlítanak egymáshoz. Megválaszolásához elegendő a középiskolai hangtanórákról ismert terminológia: míg más nyelvekben orrhang (nazális) és zöngétlen zárhang van, addig a magyarban a nazális eltűnt, a zárhang pedig megmaradt, de zöngés lett. (Történetileg a zöngésülés megelőzte a nazális elem eltűnését.)

s – 0

♦ Próbáld kikövetkeztetni, hogy vajon milyen hang állt a következő magyar szavak előzményében szókezdeten! Nézd meg az uráli/finnugor korra kikövetkeztetett alapalakokat!

ín, öl, eszik

→ A fenti szavak elején valaha mássalhangzó, („s” betűvel jelölt) sz hang állt.

+ Ki lehet választani egy-egy finnugor nyelvet (pl. finn, manysi) és megvizsgálni, hogy ezekben miképpen alakult az uráli/finnugor hang története.

→ A finnben mindig s (kb. a magyar s és sz közötti hang), a manysiban pedig t hangot találunk.

Jelentéstani feladatok

Mennyire változik meg a szavak jelentése?

♦ Figyeld meg, hogyan változott az alábbi szavak jelentése az uráli vagy a finnugor kor óta eltelt időben a magyarban és a többi rokon nyelvben! Sok hasonlót találsz-e, ha a böngészőben találokra keresgélsz a szócikkek között?

megy, kő, víz, nő, kéz

→ A fenti listában olyan szavak vannak, amelyek jelentése a magyarban és a többi nyelvi megfelelőikben nem változott. Ezek azonban az összes etimológia kisebb hányadát teszik ki. Keveset változik a számnevek, a névmások és néhány más, alapvető cselekvést kifejező ige jelentése is. Ezekre a szócsoportokra a fogalomkörök/jelentésmezők szerinti kereséssel egyszerűen rá lehet találni.

Jelentésmegfelelések

Az alábbiakban arra láthatunk konkrét példákat, hogy milyen sokféleképpen felelhetnek meg egymásnak a rokon szavak jelentései. Noha az adatbázisban a leánynyelvi adatok jelentése általában német nyelven szerepel (bár nem egy esetben magyarul is), a feladat megoldásához legtöbbször minimális német tudásra sincs szükség, csak egy internetes német–magyar szótárnak az adatbázissal párhuzamos használatára.

♦ Nézd meg az *ér* (fn.) szót tartalmazó szócikkben, hogy mi volt a szó előzményének kikövetkeztetett jelentése a finnugor korban! Hogyan függhet össze két ilyen jelentés?

→ A 'vérér' és a 'gyökér' jelentéseknek voltaképpen van közös eleme: mindegyik tápanyagot szállító hálózat valamilyen élő szervezetben.

♦ Állapítsd meg, mi volt a jelentése a *véd* ige előzményének! Hogyan magyarázhatjuk a magyar jelentés kialakulását?

→ A korábbi 'néz, lát' jelentésből a 'szemmel tart, felügyel' állomáson keresztül kialakulhatott egy 'óv, véd' jelentés is.

+ Ahogy a szócikk (német nyelvű) magyarázatai utalnak rá, efféle jelentésváltozás más nyelvekben is végbement.

♦ Állapítsd meg, mi volt a jelentése a *vad* szó előzményének!

→ Az uráli alapnyelvre a 'erdő' jelentést lehet kikövetkeztetni. Ebből kialakulhat 'nem szelíd, nem házasított, vad' jelentés.

+ A szócikkhez tartozó nyelvészeti magyarázatok alátámasztják ezt az elgondolást, hiszen más nyelvekben is végbement hasonló jelentésváltozás.

♦ Gondold végig, hogyan lehetett a magyar *orr* szó alapnyelvi előzményének jelentése 'hegy'! Nézd meg, hogy a rokon nyelvi megfelelőknek mi a jelentése! Hogyan lehet 'erdő' jelentése néhány hanti nyelvjárásban?

→ A 'hegy' jelentésből a 'valami kiugró magaslat' állomáson keresztül a kiugró testrészt, az 'orr' jelentés is levezethető. Az 'erdő' jelentés a hantiban az 'erdős földnyelv, félsziget vagy kiugró terület' jelentésen keresztül jöhetett létre.

♦ Nézd meg a 483-as etimológiában (magyar *lélek*), hogy a leánynyelvi adatok mit jelentenek! Magyarázd meg, hogyan függhetnek össze ilyen távolinak tűnő jelentések!

→ A (szauna)gőz, a pára és a lehelet összefüggése nem igényel sok magyarázatot. A magyar 'lélek' jelentés kialakulása érthetővé válik, ha tudjuk, hogy az ember lelke egy ősbibb elképzelés szerint a szájon át távozható, akár a lehelet (vö. a 'meghalt' jelentésű magyar *kilehelte* a *lelkét* kifejezéssel).

♦ A *kőcsög* (No. 300) szó előzményének jelentése 'nyírkéregből készült edény' volt. Gondold végig, hogyan jelenthet ma cserépedényt!

→ A két jelentés nem távoli egymástól, tekintve, hogy mindkettő esetében tárolóedényről van szó, mindössze az anyag változott a nyelvet beszélő emberek megváltozott életmódja, illetve lakóhelye szerint. Hasonló tapasztalható a magyar *vaj* szónál is, amelynek előzménye 'zsír'-t jelentett (ma is döntően 'zsír, halzsír' jelentése van számos rokon nyelvben). A finn nyelvben a *voi* szó ma ugyanúgy a tehéntejalapú zsiradékot jelenti, mint a magyar szó – bár e jelentésváltozások minden valószínűség szerint függetlenül mentek végbe.

Az uráli/finnugor szavak kiveszése

♦ A *tidó* szót ma már kevesen ismerik. Állapítsd meg, hogy mit jelentett valaha! Vajon miért nem ismerjük ma már?

→ A *tidó* jelentése 'nyírkéreg'. Az, hogy a magyarok jelenlegi lakóhelyén a nyír nem különösebben gyakori fafajta, és már nem jelent fontos alapanyagot sem, hozzájárulhatott a szó kihalásához. Hasonló történhetett a *csobolyó* szóval, amelynek jelentése 'nyírkéregből készült ivóedény' volt.

♦ Ismered-e a *mál* szót? Mit jelent? Milyen nyelvekben vannak megfelelői?

→ A *mál* szó ma már igen ritka, bár madárnevekben, földrajzi nevekben előfordul (*aranymálinkó*, *Zöldmál*). Jelentése 'prémes állatnak has alatti prémje', 'földfelszíni kiemelkedés (hegy domb) oldala', 'mell' stb. volt. Az udmurtban és feltehetőleg a mariban van megfelelője.

♦ Mit jelent a *horhó*? Milyen nyelvben vannak megfelelői?

→ A *horhó* jelentése körülbelül 'két hegyoldal közti út, szoros'. Biztos megfelelői vannak a finnben, az észten és a hantiban, és lehet, hogy ehhez a szócsaládhoz tartozik a komi és a számi adat is.

♦ Hallottad-e már a *horol* igét? Mit jelent? Miért nem ismeri mindenki? Milyen megfelelői vannak?

→ A *horol* nyelvjárási szó, így nem ismert az egész nyelvterületen, illetve a városi kultúrában. Jelentése 'horzsol, súrol, kapar', illetve 'a szőlő földjét simára igazítja', továbbá 'a jeget csizmasarokkal csúszás közben karcolja'. A manysiból, a komiból és az udmurtból ismerünk biztos megfelelőket, a finn szó pedig bizonytalan etimológiájú.

♦ A mai 'vizelet' jelentésű *húgy* szó mellett volt egy ugyanilyen hangzású másik szavunk is. A *Kaszáshúgy*, *Kaszahúgy*, továbbá a *Szekérhúgy* összetételekben is ez szerepel. Nézd meg az adatbázis 409. szócikkében, mit jelentett ez a másik szó, majd találd ki, hogy mire utalt a három felsorolt összetétel!

→ Volt egy 'csillag' jelentésű *húgy* szavunk is. A *Kaszáshúgy*, *Kaszahúgy* az Oriont, a *Szekérhúgy* a Göncölszekeret jelentette.

♦ A *Berettyó*, *Sajó*, *Héjő* földrajzi neveink tulajdonképpen összetett szavak. Mit gondolsz, mi lehetett az utótag jelentése? Alátámasztják-e ezt a finnugor nyelvekben található megfelelők?

→ A fenti összetételek utótagjában a 'folyó' jelentésű, mára már önállóan nem használatos szó fedezhető fel. Az uráli szó biztos folytatásai megtalálhatók a következő finnugor nyelvekben: finn, észten, számi, udmurt, komi, valamint további hat szamojéd nyelvben.

Fogalomkörök

A legfelső keresőegységben a fogalomkörü csoportok legördítésével olyan listához jutunk, amely a kikövetkeztetett szavakat jelentésük alapján jelentésmezőkbe sorolja.

3. kép
A fogalomkörök listája az első keresési egységben

Ebben tallózva különböző szócsoporthoz juthatunk el (pl. vadászat, halászat, test, evés-ivás, helyzet, elhelyezkedés, érzékelés, érzés, gondolkodás, beszéd, technika, település, vallás). Ezek között keresgélve oldhatók meg a következő feladványok.

♦ Állapítsd meg, milyen elemi cselekvéseket kifejező magyar szavak származnak az uráli/finnugor alapnyelvből!
→ A feladat a legegyszerűbben úgy oldható meg, hogy a második keresési egységben a leánynyelvek felsorolásánál az aláhúzott magyar szóra (nyelvnévre) kattintunk, ekkor eljutunk az összes olyan magyar adat listájához, amelyet az adatbázis tartalmaz. Ugyanakkor segítségül hívható például az első keresési egységben a fogalomköri felosztás is, amely részletesebb, tematikus keresést is lehetővé tesz. Keresési eredmények gyanánt ugyan uráli alapalakokat és jelentéseket kapunk listázva, de az utóbbiból kiindulva nem bonyolult rábukkanni a magyar szavakra, például: alszik, eszik, iszik, hal, szül stb.

♦ Állapítsd meg, hogy voltak-e elvontabb jelentésű igék az uráli/finnugor együttélés idejében!
→ Az előző feladathoz hasonlóan oldható meg ez a gyakorlat is, és olyan szavakat találhatunk, mint a harag, mű, tud stb. Itt azonban nem elegendő pusztán a listából kiírni a ma elvont jelentésű magyar szavakat, hanem a szóalakra kattintva szükséges annak ellenőrzése, hogy az uráli/finnugor korra is elvont jelentést rekonstruáltak-e. A magyar tétova szó jelentése például ma minden kétséget kizáróan elvont, de az uráli korra nem ez valószínűsíthető. A fogalomköri besorolás használata itt éppen azért célravezetőbb, mert nem a leánynyelvi, hanem az alapnyelvekre feltehető jelentések vannak számos csoporthoz rendelve.

Összefoglalás

A fentiekben a nyelvrokonítás alapfogalmaihoz (a szabályos hangmegfelelésekhez, a jelentésváltozásokhoz), illetve a rekonstruált szókincs jelentéstani csoportjaihoz és a szókincs változásához kapcsolódó feladatgyűjtemény áttekintése olvasható. Noha ez átlagos osztály esetén 1-2, egy fakultációs csoportban vagy szakkörön 2-3 szócikket jelent diákonként, összességében több tucat etimológia tanulságainak megismerését teszi lehetővé. Az adatbázis alapján természetesen további hasonló feladatok is összeállíthatók. A tanár és a diákok német nyelvtudása pedig a szócikkek nyelvészeti magyarázataiba enged mélyebb betekintést. A diákok – internetes rutinjuk birtokában, illetve a *Súgó* segítségével – további megfigyeléseket tehetnek.

Irodalom

- Rédei Károly (szerk.) 1984–1991. *Uralisches Etymologisches Wörterbuch*. Akadémiai Kiadó–Harrasowitz. Budapest–Wiesbaden.
- Sipos Mária – Várnai Zsuzsa 2011. Gondolatok a középiskolai nyelvrokonság-oktatásról. In: Hegedűs Orsolya – Psenáková Ildikó (szerk.) *Tudomány az oktatásért – oktatás a tudományért*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem. Nyitra. 97–102.
- Szegedi Zoltán 2011. A nyelvrokonsággal kapcsolatos ismeretek és a finnugor nyelvrokonság megítélése a mai magyar társadalomban. *Finnugor Világ* 4: 11–18.

Sipos, Mária

URALONET: A new tool for teaching linguistic affinity

In the last two decades, many publications and homepages have become available where instead of research findings in disciplines such as history, comparative linguistics, and archaeology another past is offered for the Hungarians and Hungarian language itself. Although these publications present their views for the readers in a very appealing way, they lack all sorts of scientific background. As popular science is unable to fight against this gradually spreading phenomenon, we can state that it is only public education that is able to provide knowledge from reliable sources to everybody. The study introduces a new digital tool, URALONET and aims to provide help for a more modern, more successful, and scientifically sound way of teaching the topic of linguistic affinity in Hungarian as a first language classes in secondary school.

Kulcsszók: nyelvrokonság-tanítás, internetes adatbázis, hangváltozások, közös szókincs, feladatok

Keywords: teaching linguistic affinity, internet database, sound changes, common vocabulary, exercises

Az írás szerzőjéről

Sipos Mária

MTA, Budapest, Magyarország

sipos.maria[kukac]nytud.mta.hu